

Renessanssi

Sandro Botticelli,
Venuksen syntymä

Italialainen humanismi ja renessanssi

- Historisoiva suhtautuminen antiikkiin: antiikin tekstien tulkinta omassa kontekstissaan
- Pioneeri: Francesco Petrarca (1304-1373): runoilija (italia+latina) ja filologia

Firenze

- Firenze n. 1400: muinaiskreikan opetus > kreikkalainen kirjallisuus länsimaalaisten käyttöön
- humanistinen kirjoitus < 1100-luvun karolinginen minuskeli
- arkkitehtuuri: inspiraatio roomaaninen (Brunelleschi)
- kirjallisuus: antiikki
- maalaustaide, veistotaide: antiikin naturalismi
- leviää koko Apenniinien niemimaalle ja Alppien pohjoispuolelle 1400-luvun loppuun mennessä

Oikealla Brunelleschin kupoli (tuomiokirkko)

Ranska Apenniinien niemimaalla 1494-1559

- Anjou-suku menettänyt Napolin kuningaskunnan Aragonian kuningaskunnalle 1442 > valtapyyteet
- Kaarle VIII (1478-1498): Italian-sotaretki 1494
- valloittaa Milanon, Firenzen, Rooman ja Napolin
- kruunataan Napolin kuninkaaksi 1495
- aragonialaiset, Maximilian von Habsburg, paavi, Venetsia ja Milano (Venetsian liiga) > tappio Fornovossa 1495
- palaa Ranskaan ja kuolee 1498
- 4 lasta kuolee pienenä

Ranska

Apenniinien niemimaalla 2

- Ludvig XII (1462-1515), Frans I (1494-1547) ja Henrik II (1519-1559) taistelevat Habsburgien kanssa Apenniinien niemimaan kontrollista
- 1504 lähtien Ranskalla ajoittain Milano
- Ranska vetäytyy Apenniinien niemimaalta Cateau-Cambrésisin rauhassa 1559
- Italian-kontaktit: renessanssi Ranskaan
- kirjallisuus, taide, arkkitehtuuri

**Hans Burgkmair:
keisari Maksimi-
lian I, n. 1518**

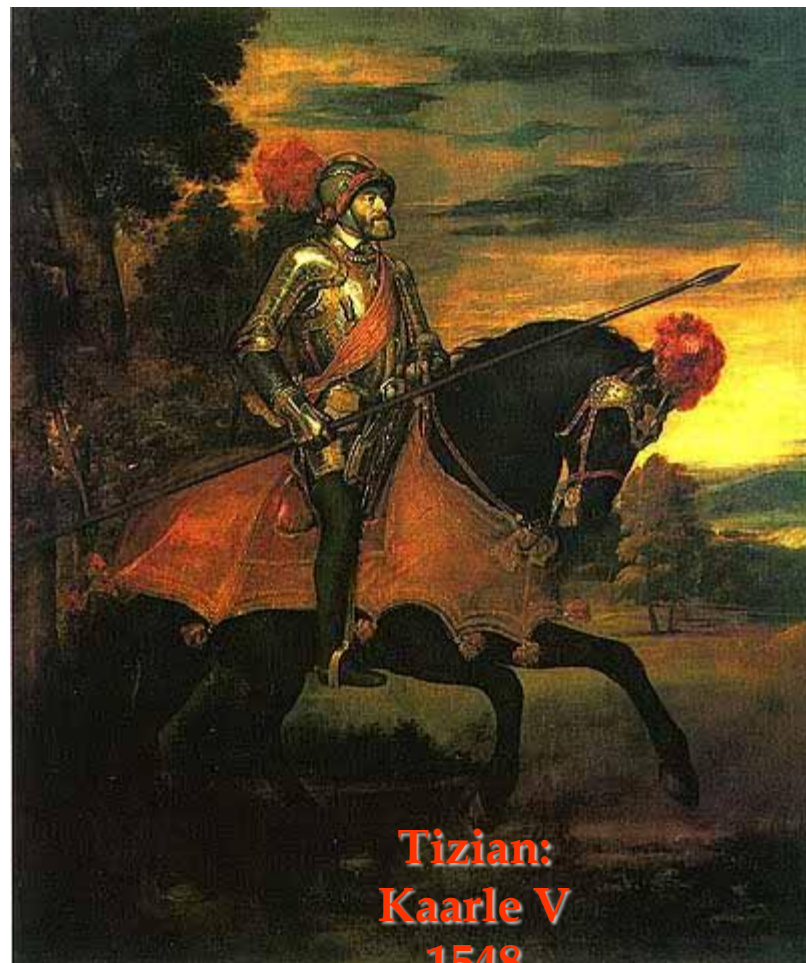
Frans I (1494-1547, hall. 1515-)

- taistelu keisari Maksimiliania ja pojanpoikaansa Kaarle V:ttä (1500-1558, hall. 1519) vastaan
- kuninkaan valta lisääntyy
- "kuninkaan ranska" viralliseksi kieleksi 1539 Villers-Cotterêts'n ediktillä (ainoa oikeudenkäyntikieli)
- täysrenessanssi: suuri mesenaatti (mm. Leonardo da Vinci, 1452-1519)
- hovi Blois'ssa
- rakennuttaa renessanssilinnoja Loiren laaksoon

Kaarle V (1500-1558)

- keisariksi 1519 (Frans vastaehdokas)
- Habsburgeilla keisarikunta ja Espanjan kuningaskunta + Etelä-Amerikan siirtomaat > vauraus
- “aurinko ei koskaan laske”
- konflikti Ranskan kanssa
- sisäiset konfliktit
- luopuu kruunusta 1556: valtakunta jaetaan kahtia > Itävallan Habsburgien alueet (keisarikunta) ja Espanjan Habsburgien alueet (Iberia ja siirtomaat)

Tizian:
Kaarle V
1548

DOMINIONS OF THE HOUSE OF HABSBURG

IN EUROPE AT THE
ABDICATION OF CHARLES V

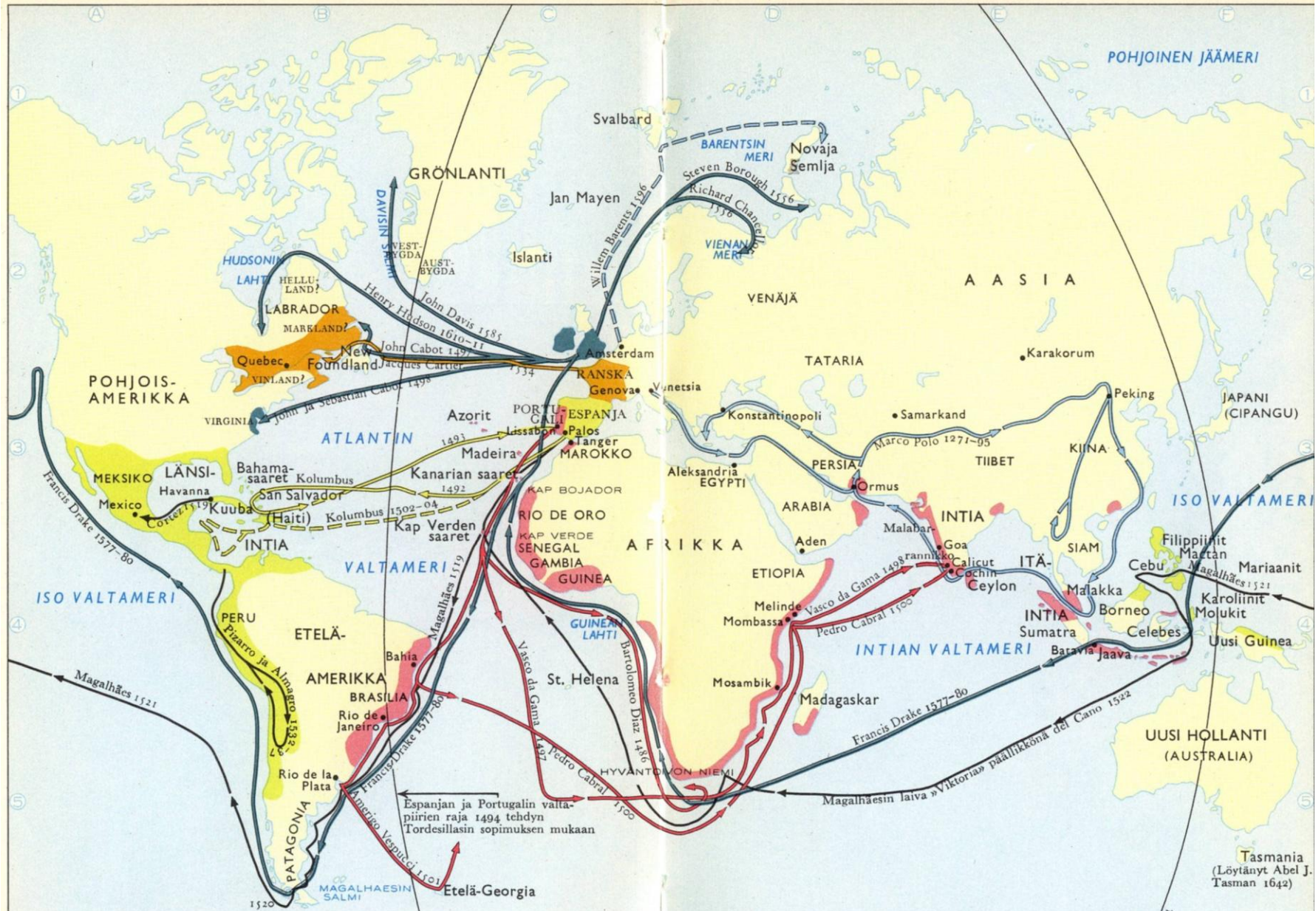
Scale of Statute Miles

100 50 0 100 200 300

Habsburg lands are tinted green.

NOTE: The greater part of Hungary including Transylvania was in continual dispute with the Turks. The relation of the Habsburg and Ottoman Powers is here shown as it stood at the truce of 1547.

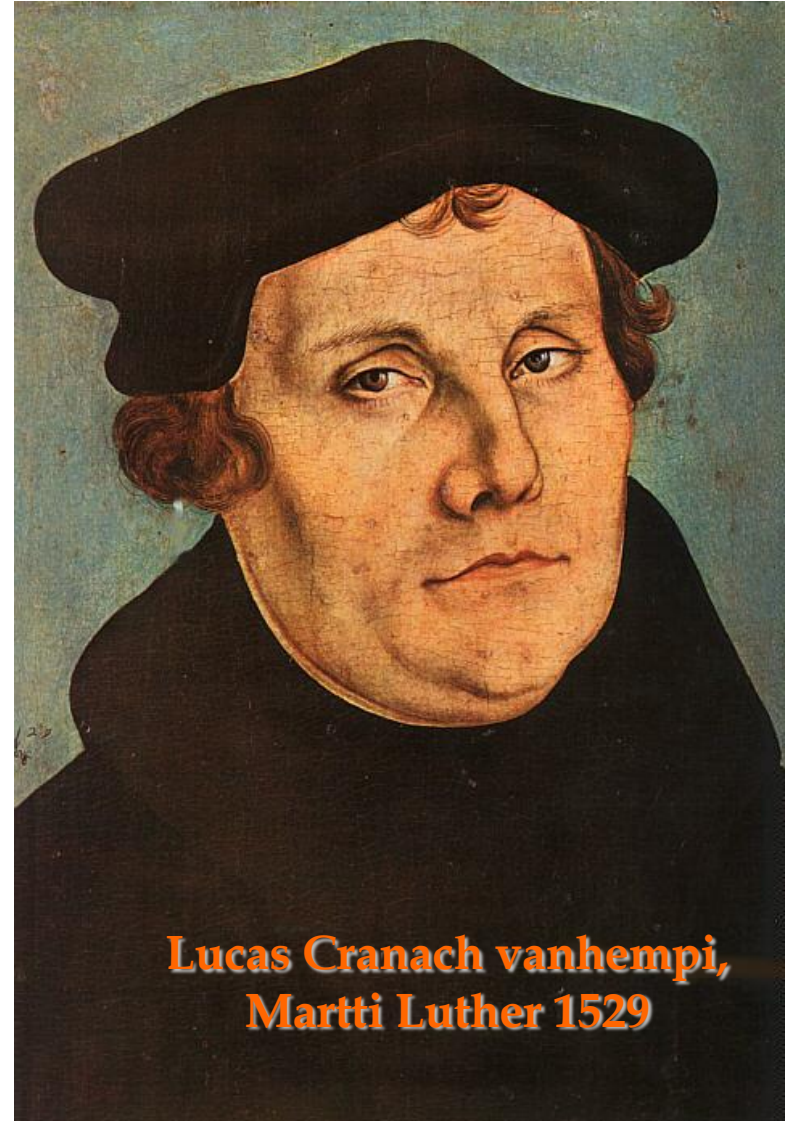

58. SUURET LÖYTÖRETKET NOIN VUOTEEN 1600

— Portugali ja sen alusmaat	— Kolumbuksen IV retki 1502—04
— Espanja ja sen alusmaat	— Muita espanjal. löytöretkiä
— Englanti ja sen alusmaat	— Englantilaisten löytöretkiä
— Ranska ja sen alusmaat	— Alankomaal. Willem Barentsin retki 1596
— Portugalilaisten löytöretkiä	— Ranskal. Jacques Cartierin retki 1534
— Kolumbuksen I retki 1492—93	— Venetsial. Marco Polon retki 1271—95

Uskonpuhdistus

- 1517: Martti Lutherin (1483-1546) teesit anekauppaa vastaan
- ero katolisesta kirkosta
- vain usko pelastaa, eivät teot
- esivaltaa on toteltava
- yleinen pappeus
- vain Raamattu auktoriteettina
- kansankielen käyttö
- Raamatunkäännös (1521-1534) nykysaksan kirjakielen perusta
- oppi tuomitaan Wormsin valtiopäivillä 1521, jälleen Speyerissa 1529: keisari Kaarle V vastustaa
- luterilaiset ruhtinaat protestoivat Speyerin vahvistusta = protestantit
- 1530 Augsburgin tunnustus: luterilaisuuden perusasiakirja

Lucas Cranach vanhempi,
Martti Luther 1529

Protestantismi Ranskassa

- 1519 luterilaisia ideoita Pariisissa
- luterilaiset painetut kirjat < Basel, Hollanti
- humanistit myönteisiä
- 1523 ideat levinneet Bordeaux'hon
- Frans I aluksi suosiollinen
- Margareeta Navarralainen

F. Clouet:
Margareeta,
Navarran kuningatar
1492-1549

Kalvinismin voittokulku

- 1535 Jean Calvin (1509-1564): *Institutio religionis christianae*, käänt. ransk. 1541
- yleispappeus
- Rttu ainoa auktoriteetti
- pelastus vain uskosta
- predestinaatio, eli ennaltamääräytyminen
- kriittinen suhtautuminen valtioon: kristityn aina noudatettava omaatuntoaan
- 1540 jälkeen Ranskassa miltei vain kalvinismia

IOH. CALVINUS THEOLOGUS
NATUS NOVIODUNI X. IUL. MDIX.
DENATUS GENEVA. XXVII MAIJ MDLXIII.
Gallia me recipit doctore & Scotia Christum:
Pastorem sepelit culta Geneva suum.

Gen. Meyer. sculp.

Uskonsodat 1562-1592

protestantismi vs.
katolisuus

aatelisto vs. kuningas

➤ taistelu valtiomuodosta

- Frans II (1544-1560, hall. 1559)
- Kaarle IX (1550-1574, hall. 1560-)
- äiti Katariina de' Medici (1519-1589) vallitsee
- yrittää pelata katoliset ja hugenotit (*huguenots* < *Eidgenossen*) toisiaan vastaan

François Clouet:
Katariina de' Medici leskenä

Sodat

- 1562: katoliset tappavat protestantteja (Vassy)
- protestantit yleensä häviävät taistelut
- rauhansopimukset kuitenkin edullisia
- Saint-Germainin sopimus 1570: turvalinnoituksia, kuten La Rochelle, Cognac ja Montauban
- Pärtylin yö (*nuit de la Saint-Barthélemy*) 24.8.1572: katoliset teurastavat protestantteja ympäri Ranskaa

Henrik IV (1553-1610, hall. 1589-)

- protestanttijohtaja, Navarran kuningas
- 1593 luopuu protestantismista > katolisen väestön kannatus
- 1594 voidellaan Chartresissa (Reims liigan käsiyssä)
- "Paris vaut bien une messe"

Frans Pourbus:
Henrik IV

13.4.1598 Nantesin edikti

- protestanteille
- 1. omantunnonvapaus
- 2. kultinvapaus tietyissä kaupungeissa ja korkeiden aatelisherrojen kotona
- 3. pääsy valtion virkoihin
- 4. 51 turvapaikkaa -mm. La Rochelle
- suvaitsevaisuuden monumentti

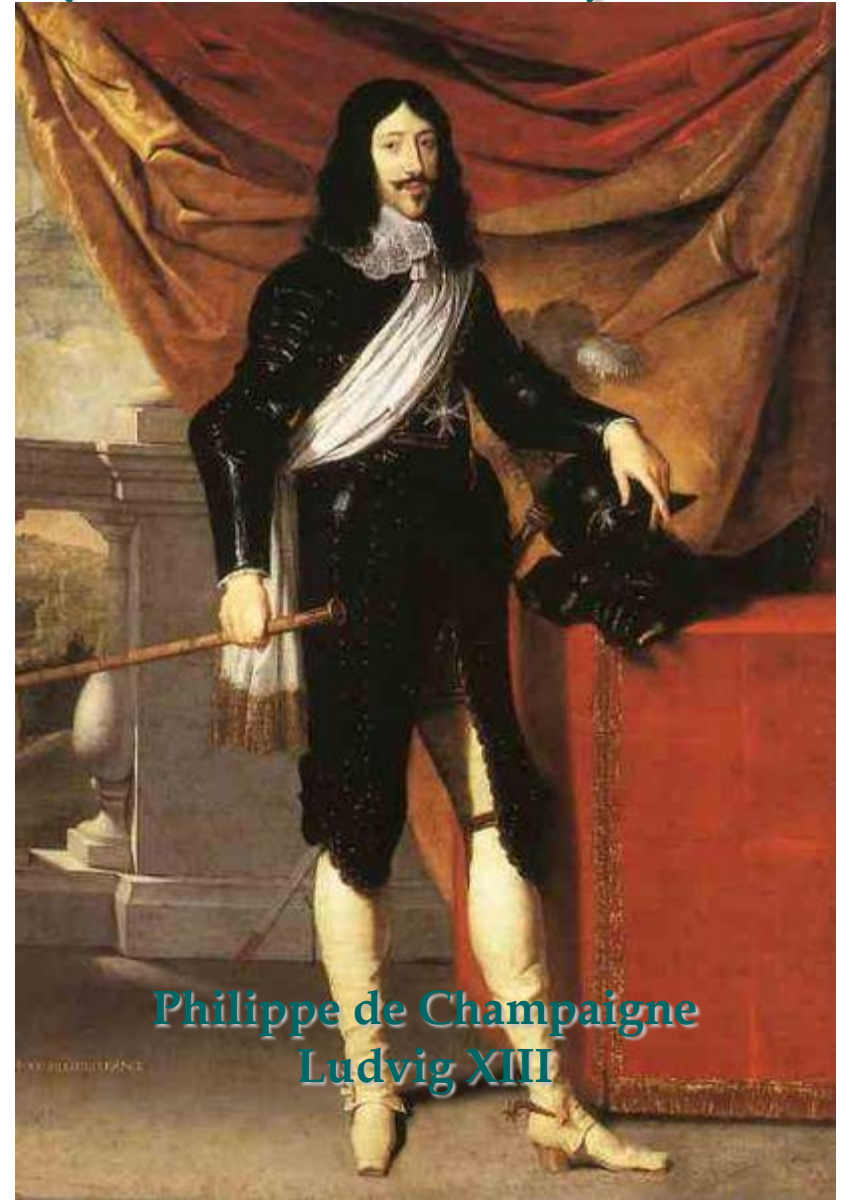

Henrik IV:n valtakausi

- hyvät neuvonantajat, erit. protestanttinen Sullyn herttua
- vahvistaa keskusvaltaa
- Parlamentit (oikeusistuimet, mm. Pariisissa): eivät voi kritisoida ediktejä ennen niiden rekisteröintiä
- ei valtiopäiviä
- aatelisto kuriin
- hallinnon tehostaminen
- Sully, surintendant des Finances: talous kuntoon
- merkantilismi: pyrkimys omavaraisuuteen (suuret tuontitullit)
- teitä korjataan, rakennetaan kanaaleja, satamat kukoistavat
- 1608 Samuel Champlain perustaa Québecin
- 1610 kiihkokatolinen Ravailac murhaa Henrikin

Ludvig XIII (1601-1643)

- Henrikin ja Maria de' Medicin (1573-1642) poika, ottaa vallan 1617

Philippe de Champaigne
Ludvig XIII

Kardinaali Armand-Jean du Plessis de Richelieu (1585-1642)

- Ludvig XIII:n pääneuvonantaja
- vahvistaa kuninkaanvaltaa
- Ranska järjestyksen kouriin
- protestantit tuhottava
= "valtio valtiossa"

Protestanttien viimeisen turvalinnan La Rochellen piiritys ja valtaus 1627-1628

Nîmesin edikti 1629: protestantit menettävät poliittiset oikeutensa, kultinvapaus säilyy

Philippe de Champaigne
Richelieu

Richelieun reaali politiikka

- 30-vuotinen sota 1618-1648
- Keisari Ferdinand II (1578-1637) voittoisa protestanttien vastaisessa taistelussa 1618-1629 > keisarikunta ja Espanja vahvistuvat
- taistelu Habsburgeja vastaan > Ranska liittoutuu luterilaisen Ruotsin kanssa: Kustaa II Adolf (1594-1632) 1629

Richelieun perintö: Mazarin ja Anna Itävaltalainen

- Kirkonmies Giulio Mazzarini (1602-1661): Richelieun ja Ludvig XIII:n suosio 1636, Ranskan alamainen 1639
- Kardinaali 1641
- Jatkaa Richelieun toimia, keskityspolitiikka, raskas verotus
- 1643 Anna Itävaltalainen (1601-1666) sijaishallitsija, läheinen yhteistyö

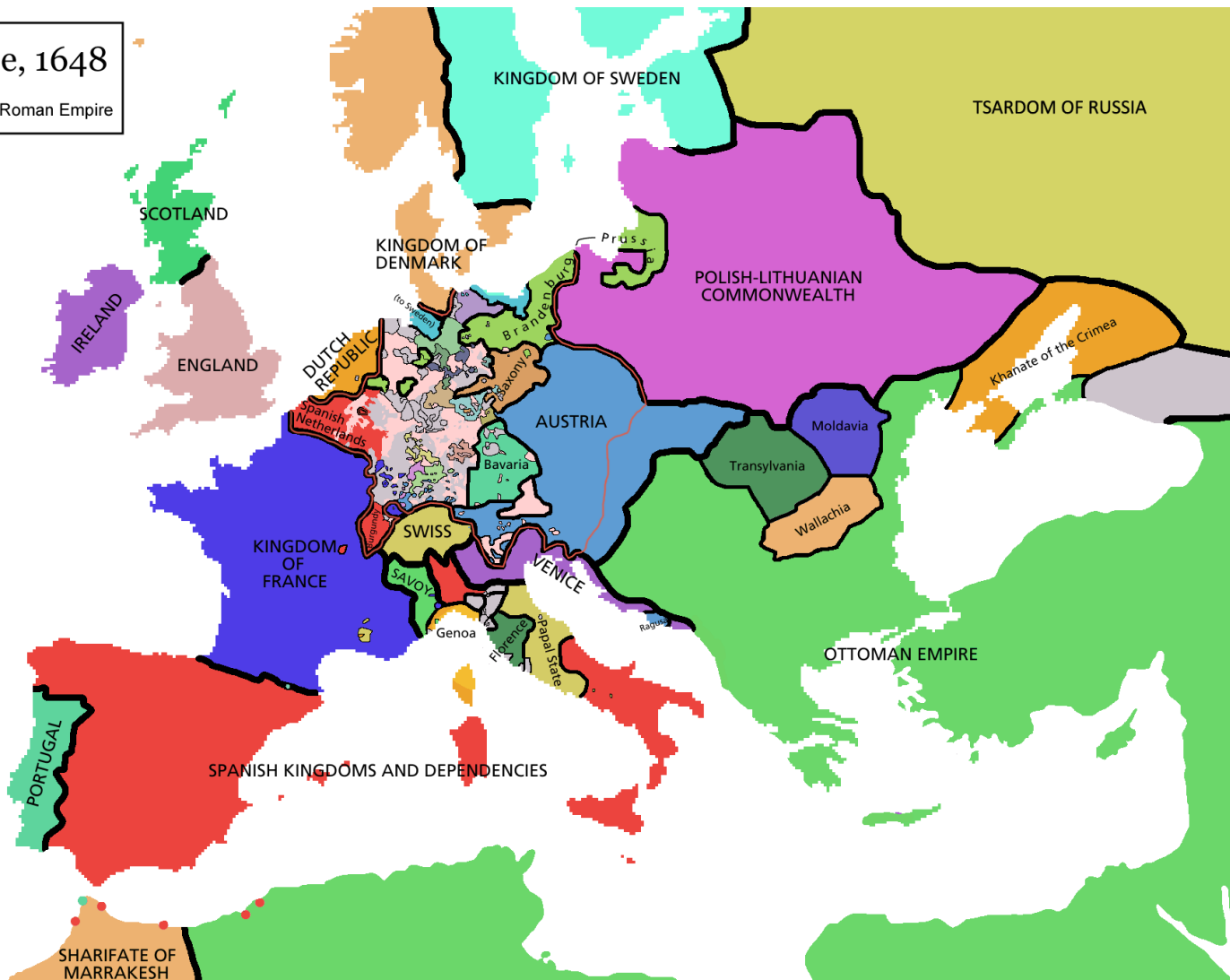
Rubens, Anna Itävaltalainen

Europe, 1648

— Holy Roman Empire

Europe, 1648

— Holy Roman Empire

Yksinvallan vakiintuminen 1653-1661

- Porvaristo ja aatelisto kapinoivat keskusvaltaa (Anna Itävaltalainen ja Mazarin) vastaan 1648-1653 (*La Fronde*)
- yleinen väsymys levottomuuksiin
- Mazarin palauttaa järjestyksen
- Ranskan-Espanjan-sota 1635-1659 päättyy Pyreneitten rauhansopimukseen: Ranskalle Roussillon, Artois, osa Luxemburgia, osa Flanderia
- Espanjan ja Ranskan raja Pyreneille
- Ludvig XIV naitetaan Espanjan Maria Teresialle (1638-1683)
- Mazarin kuolee 1661

Diego Velasquez (1599-1660):
Infanta Maria Teresia v. 1654